

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"א 2756/22

לפני: כבוד השופט י' עמית
כבוד השופטת י' וילנר
כבוד השופט ע' גרוסקופף

המערער: ולדימיר ליטבינוב

נגד

המשיבה: כלל חברה לביטוח בע"מ

ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי מרכז-לוד
בתיק ת"צ 48191-07-14 מיום 16.2.2022 שניתן על ידי כב'
השופטת אסתר שטמר

תאריך הישיבה: ב' באב התשפ"ג (20.7.2023)

בשם המערער: עו"ד מיכאל בך; עו"ד רון לדרמן; עו"ד אופיר
עמיאל

בשם המשיבה: עו"ד דני כביר

פסק-דין

השופט י' עמית:

ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי מרכז-לוד בת"צ 48191-07-14 מיום 16.2.2022 (כב' השופטת א' שטמר), שבו נדחתה לגופה תובענה ייצוגית שהגיש המערער נגד המשיבה (להלן גם: חברת הביטוח) בשל הפרה נטענת של חובת הגילוי המוטלת עליה כלפי מבוטחיה.

רקע

1. אחד מהפרמטרים שמשפיעים על שיעורה של פרמיית ביטוח רכב הוא גילו של הנהג שמיועד לנהוג ברכב. ברגיל, בעת כריתת חוזה הביטוח, המבוטח נשאל מהו גילו ומהו גיל הנהג הצעיר ביותר העתיד לנהוג ברכב במהלך תקופת הביטוח, ובהתאם

לתשובותיו נקבע שיעורם של דמי הביטוח (בשקלול שורה של פרמטרים נוספים שאינם מענייננו). לצורך כך חברות הביטוח נוהגות לקבוע מדרגות גיל שמשקפות רמות סיכון שונות. לדוגמה, נהג שמשתייך למדרגת גיל 21-23 ישלם דמי ביטוח גבוהים יותר לעומת נהג שמשתייך למדרגת גיל 24-29 (המספרים הם לשם הדוגמה בלבד, ובפועל מדרגות הגיל עשויות להשתנות בין חברות הביטוח). פרמטר נוסף שמשפיע על שיעורה של פרמיית הביטוח הוא ותק הנהיגה של הנהג, קרי חלוף הזמן מאז שקיבל את רישיון הנהיגה. לשם הנוחות, נתייחס להלן לשני הפרמטרים, הגיל והוותק, יחדיו בתור גילו של הנהג, שכן לצורך דיוננו דין אחד לשניהם.

לצורך סיווג הנהג על פי מדרגת הגיל הרלוונטית עבורו, חברת הביטוח מתייחסת לגילו של הנהג במועד כריתת חוזה הביטוח. עוד יש לציין כי פוליסת ביטוח רכב היא בדרך כלל שנתית. הבחנה רלוונטית נוספת היא בין פוליסה של "נהג נקוב" לבין פוליסה של "כל נהג". פוליסה של "נהג נקוב" מעניקה כיסוי ביטוחי לנהג או שניים ספציפיים ולהם בלבד, בעוד שפוליסה של "כל נהג" מעניקה כיסוי ביטוחי לכל נהג העונה על הפרמטרים הרלוונטיים (לדוגמה: כל נהג מגיל 30 ומעלה). עיון בבקשת האישור מעלה כי זו התייחסה לפוליסות משני הסוגים, אולם בערעור דנן ציין המערער כי "התביעה והערעור דנא ממוקדים בפוליסות מסוג 'כל נהג'". אל הבחנה בין שני סוגי הפוליסות אשוב ואתייחס בהמשך הדברים.

2. במוקד הערעור שלפנינו ניצבת שאלה צרה ומתוחמת לגבי היקף חובת הגילוי של המשיבה כלפי מבוטחיה בקשר למדרגות הגיל האמורות, והיא "אם [המשיבה] הפרה את חובת הגילוי המוטלת עליה כלפי המבוטחים, בכך שלא הודיעה להם כי הם יכולים לעדכן את גילם או את ותק הנהיגה שלהם במהלך שנת הביטוח, ולזכות בהשבת חלק מדמי הביטוח" (פסקה 3 לפסק דינו של בית המשפט המחוזי).

לשם הדוגמה: אם ראובן רוכש פוליסת ביטוח רכב בהיותו בן 23 ו-10 חודשים, אזי במהלך השנה, בעת שימלאו לו 24 שנים, הוא עתיד לעבור למדרגת הגיל הבאה (הזולה יותר). למרות זאת, לפי הטענה, שיעורם של דמי הביטוח השנתיים נקבעו בהתאם למדרגת הגיל 21-23 (היקרה יותר) ששיקפה את גילו של ראובן במועד כריתת חוזה הביטוח. במצב המתואר, האם זכאי ראובן להחזר יחסי בגין תקופת הביטוח שלאחר חציית מדרגת הגיל? האם חלה על חברת הביטוח חובה לגלות למבוטח בעת כריתת חוזה הביטוח כי באפשרותו לעדכן במהלך השנה את הפוליסה ולהוריד את הכיסוי הביטוחי עבור גיל 23 ומטה, ובכך לזכות בהחזר של החלק היחסי עבור כיסוי זה?

3. יש לציין כי הבקשה לאישור תובענה ייצוגית שהגיש המערער לבית משפט קמא היתה רחבה יותר וכללה טענות וראשי תביעה נוספים שמרביתם נדחו, חורגים מהסוגיה של חובת הגילוי ואינם מענייננו בערעור דנן. כדי שלא תימצא התמונה שלנגד עיני הקורא חסרה, נתאר בתמצית את עיקרי החלטת האישור בהליך שלפנינו (החלטה מיום 1.1.2017), וכן פסק דין נוסף של בית המשפט המחוזי שקדם לה, שעליו נסמך בית משפט קמא בהחלטת האישור.

פסק הדין בעניין מיוחס

4. עוד לפני שהוגשה בקשת האישור שהולידה את הערעור דנן, הוגשה לבית המשפט המחוזי בקשה לאישור תובענה ייצוגית שכללה טענות דומות בנוגע לפוליסת ביטוח חובה (ת"צ (מר') 13-09-26351 מיוחס נ' מנורה מבטחים ביטוח בע"מ (3.11.2016) (להלן: עניין מיוחס)).

טענה אחת שהועלתה באותו הליך היתה כי על חברות הביטוח "לחשב את דמי הביטוח באופן יחסי לגיל הנהג הצעיר ביותר הנוהג ברכב במהלך תקופת הפוליסה ולא לפי יום הולדתו במועד הוצאת הפוליסה" (שם, פסקה 7). דהיינו, בהתאם לדוגמה שהובאה לעיל של נהג בן 23 ו-10 חודשים, טענת המבקשות היתה כי בחודשיים הראשונים המבוטח ישלם פרמיה על פי מדרגת הגיל 21-23, ובעשרת החודשים הנותרים המבוטח ישלם פרמיה על פי מדרגת הגיל 24-29. טענה נוספת שהועלתה היתה כי על חברות הביטוח "לפרוש לפני מבוטחיהן את מגוון אפשרויות ההתקשרות העומדות לפניהם וליידעם על כך שבאפשרותם להתקשר בפוליסת ביטוח לתקופה הקצרה משנה, באופן שיביא להוזלת דמי הביטוח" (שם). דהיינו, על חברת הביטוח ליידע את המבוטחים כי באפשרותם לפצל את תקופת הביטוח לשתי תקופות – הראשונה עד יום הולדתו של הנהג הצעיר ביותר, והשניה מיום הולדתו ואילך.

5. בית המשפט המחוזי (כב' השופטת ד' בלטמן-קדראי) דחה את בקשת האישור. באשר לטענה הראשונה, בית המשפט ציין, בין היתר, כי פוליסת ביטוח רכב משקפת את מצב הדברים הקיים ערב מועד עריכת הפוליסה; כי הפוליסה מקפיאה מצב קיים, וזאת גם אם יתרחשו שינויים במהלך תקופת הפוליסה, בין שמדובר בשינויים לטובת המבוטח (כגון מעבר בין מדרגות גיל) ובין שמדובר בשינויים לחובתו (כגון התרחשות אירוע ביטוחי); כי התייחסותן של חברות הביטוח לגיל המבוטח בעת כריתת חוזה הביטוח, מתיישבת עם האמור בחוזרי הממונה על שוק ההון, ביטוח וחסכון שהוא הגורם המאסדר (להלן: הממונה על הביטוח); וכי כך גם עולה מתשובת הממונה על הביטוח

לפנייה שהגישה אליו מבקשת האישור, שבה הובהר כי גיל הנהג מחושב בהתאם לגילו "ביום ההולדת האחרון שלו" וכי "מבטחים רשאים לתמחר את דמי הביטוח בהתאם לגיל המבוטח בכל שנה".

בנוסף לאמור, בית המשפט עמד על כך שישנן מדרגות גיל שהמעבר ביניהן מייקר את דמי הביטוח (מגיל 65), כך ששיטת החיוב שנקטת על ידי המבטחת לא בהכרח מקפחת את המבוטחים. בית המשפט הוסיף כי בבקשת האישור שלפניו לא נדונה טענה בדבר קיומו של נוהג או פרקטיקה מקובלת מצד המשיבות להשיב כספים למבוטחים בנסיבות שבהן המבוטח חצה מדרגת גיל במהלך תקופת הפוליסה. בנוסף לכך, טענת המבקשות להחלת סעיף 20 לחוק חוזה הביטוח, התשמ"א-1981 (להלן: חוק חוזה הביטוח או החוק), שעניינו בהפחתת סיכון, נדחתה אף היא. נקבע כי סעיף 20 לחוק מתייחס לשינויים בלתי צפויים שאיש מהצדדים לא ידע ולא יכול היה לדעת על התרחשותם בעת ההתקשרות בחוזה הביטוח.

6. באשר לטענה בדבר קיומה של חובה המוטלת על חברות הביטוח ליידע את המבוטחים בדבר האפשרות להתקשר בפוליסת ביטוח לתקופה קצרה משנה, בית המשפט קבע כי אין מקום לחייב את חברת הביטוח לבצע "תכנון ביטוחי" ולייעץ למבוטחים לגבי דרכים להפחתת עלויות. בית המשפט הוסיף כי במהלך תקופת הביטוח יכולים להתרחש אירועים שיגרמו לייקור הפוליסה (כגון מעורבות בתאונה או הרשעה של המבוטח, או לחלופין התייקרות של תעריפי הביטוח), וממילא אין להניח שפיצול הפוליסה יוביל בהכרח להוזלת עלות הפוליסה עבור כל מבוטח.

תמצית החלטת האישור בהליך דנן

7. בקשת האישור בהליך שלפניו נדונה בבית המשפט המחוזי על ידי אותו מותב שנתן את פסק הדין בעניין מיוחס (כב' השופטת ד' בלסמן-קדראי). בפתח דבריו, בית המשפט ציין כי בקשת האישור, שנסבה על ביטוח חובה, מקיף וצד ג', מעוררת שאלות מהותיות משותפות של עובדה ומשפט הדומות בעיקרן לשאלות שנדונו והוכרעו בעניין מיוחס. משכך, בית המשפט הבהיר כי הדיון וההכרעה בעניין מיוחס יפים גם להליך דנן, ויש לקרוא את ההחלטה בבקשת האישור ואת פסק הדין בעניין מיוחס כמקשה אחת (פסקה 4 להחלטה).

בית המשפט דחה את רובה של בקשת האישור על הטענות השונות שהועלו בה. בית המשפט שב על קביעתו כי הפרמטר של גיל הנהג נבחן במועד כריתת חוזה הביטוח.

עוד נקבע כי התחשיבים האקטואריים המשמשים בסיס לקביעת גובה הפרמיה, לוקחים בחשבון נתונים של מבוטחים שיעברו בין מדרגות גיל במהלך תקופת הפוליסה, כך שדמי הביטוח משקללים בתוכם את השינויים שיחולו בסיכון המבוטח במהלך תקופת הביטוח, לרבות בשל שינויים בגיל המבוטח. לנוכח האמור, בית המשפט קבע כי אין בעובדה שמי מהמבוטחים יעבור למדרגת גיל גבוהה יותר במהלך תקופת הפוליסה, כדי להצדיק השבה של דמי פרמיה, ולא הוכח כי מוטלת חובה כזו על חברת הביטוח, ובלבד שלא הוכח קיומה של פרקטיקה נוהגת אחרת. טענת המערער כי יש לחשב את גיל הנהג בהתאם לשנת הלידה, ולא על פי תאריך מדויק, נדחתה אף היא, הן במישור העובדתי והן במובן זה שמדובר בשיטת תמחור סיכונים שמצויה בגדרי הפררוגטיבה של חברת הביטוח.

באשר לחובת הגילוי, בית המשפט שב וקבע כי לא מוטלת על חברת הביטוח חובה לגלות ולפרט בעת ההתקשרות את שיטת התמחור הפנימית שלה ואת הנתונים והמשתנים המשוקללים במסגרת דמי הפרמיה המוצעים; כי אין מקום להטיל עליה חובה לתת למבוטח ייעוץ לגבי חיסכון אפשרי; וכי חובת הגילוי המוגברת החלה על חברת הביטוח מתייחסת לפרטים מהותיים בפוליסה. בהקשר זה הוסיף בית המשפט כי האפשרות שבידי המבוטח לרכוש מלכתחילה ביטוח לתקופה קצרה או לבטל פוליסה במהלך השנה, ולאחר מכן לרכוש פוליסה חדשה בהתאם לגילו המעודכן, לא בהכרח תביא להוזלה של דמי הביטוח, ומכל מקום, זכות שכזו אינה מקפלת בתוכה זכות כללית להפחתת דמי הביטוח.

8. מכאן פנה בית המשפט לדון בשאלה אם קיימת עילת תביעה בגין קיומה של פרקטיקה מקובלת של השבת דמי הביטוח העודפים בעקבות עדכון גיל הנהג על ידי המבוטח; וככל שקיימת פרקטיקה כזו, האם מוטלת על חברת הביטוח חובה לגלות מידע על אודותיה. בית המשפט קבע כי לצורך השלב הדיוני של ההחלטה בבקשת האישור, המערער הרים את נטל ההוכחה המוטל עליו לצורך ביסוס אפשרות סבירה לקיומה של פרקטיקה מקובלת כמתואר. בית המשפט הוסיף כי טיבה של מדיניות לכאורית זו ומאפייניה לא הובררו עד תום בשלב בקשת האישור, וככל שהדבר יידרש, אלה יתבררו במהלך הדיון העיקרי בתובענה הייצוגית. בהמשך לכך, בית המשפט קיבל את טענת המערער כי מן הראוי להטיל על חברת הביטוח חובת גילוי אקטיבית בהקשר האמור, ולא להסתיר מידע זה מפני המבוטחים. טענת חברת הביטוח כי יהיה בכך כדי לשנות את החישוב האקטוארי ולהעלות את דמי הביטוח לכל חברי הקבוצה, נדחתה, במובן זה שאף אם יש בה ממש, אין בכך כדי להצדיק אי גילוי.

יצויין כי על החלטת בית המשפט המחוזי בבקשת האישור לא הוגש ערעור על ידי המערער (בעקבות דחיית מרבית טענותיו), ואף לא הוגשה בקשת רשות ערעור על ידי המשיבה (בגין אישור הבקשה בחלקה כמתואר לעיל).

פסק דינו של בית המשפט המחוזי בהליך דנן

9. בית המשפט המחוזי (כב' השופטת א' שטמור) דחה את התביעה הייצוגית לגופה, וקבע כי אין להטיל על המשיבה חובה להודיע למבוטחים שהם רשאים לפנות אליה בתוך תקופת הביטוח ולבקש תיקון של שיעור דמי הביטוח בשל מעבר מדרגת גיל או ותק. בית המשפט עמד על כך שמדובר בפרט שאינו מן המהותיים בעסקה; כי המבוטח יודע באופן עקרוני כי שיעורם של דמי הביטוח תלוי במשתנה הגיל והוותק; וכי הטענה כי חלה על חברת הביטוח חובה להבהיר למבוטח שיש דרך לקבל החזר מסוים היא מופרזת בנסיבות העניין. בית המשפט הוסיף כי כפי שעולה מפסק הדין בעניין מיוחס ומהחלטת האישור, כלל לא ברור שהמבוטחים זכאים לקבל החזר כאמור, שמהווה הוזלת פוליסה לאחר שכבר נחתמה; וכי הוכח שדמי הביטוח מחושבים לפי הסיכון לאורך השנה כולה, תוך שקלול העובדה שחלק מהמבוטחים עתיד לחצות במהלך השנה למדרגת הגיל הבאה.

בית המשפט שב על הקביעה כי יש להתחשב במשתנה הגיל כפי שהוא בעת הוצאת פוליסת הביטוח, וכי אין להעביר את מרכז הכובד למועד מאוחר יותר של התממשות הסיכון; וכפי שקבע הממונה על הביטוח, הגיל הרלוונטי הוא הגיל ביום ההולדת האחרון, תוך הותרת אופן קביעת קטגוריית הגילאים לשיקול דעתן של חברות הביטוח. בנוסף לכך, בית המשפט קבע כי העובדה שהמשיבה הסכימה להחזיר חלק מהסכומים למבוטחים שפנו אליה לצורך שינוי הפוליסה, אין בה כדי ללמד אם פעלה כך בשל התאמת ערך הפוליסה או בשל סיבות מסחריות אחרות; ומכל מקום, הסכמה להשיב חלק מן הפרמיה כמתואר, אין בה כשלעצמה כדי להקים חובת השבה או כדי להקים חובת גילוי יזום באשר לאפשרות להוזיל בדיעבד את דמי הביטוח.

לבסוף, בית המשפט עמד על כך שקבלת עמדת המערער תחתור תחת החישובים האקטואריים של המשיבה, ואף עלולה להוביל לשינוי באופן הערכת הסיכון על ידה. זאת, שכן ככל שציבור מבוטחים גדול יותר ישנה את תנאי הפוליסה במהלך תקופת הביטוח וקבוצת הגיל תתרוקן ממבוטחים בעלי רמת סיכון נמוכה, כך תיאלץ חברת הביטוח לבטל את האפשרות לשנות את הפוליסה במהלך תקופת הביטוח או להעלות את תעריפי הביטוח עבור כלל המבוטחים. לנוכח האמור, בית המשפט העיר כי ספק אם

התובענה הייצוגית פועלת לטובת חברי הקבוצה, בהינתן שהיא צפויה להרע את מצבם של חלק ממנה.

על פסק דינו של בית המשפט המחוזי הוגש הערעור שלפנינו.

עיקר טענות הצדדים

10. המערער פותח את ערעורו בטענה כי הניתוח המשפטי והמסקנה של בית המשפט המחוזי (כב' השופטת שטמיר) הפוכים "באופן קוטבי" מהניתוח המשפטי והמסקנה בהחלטת האישור (כב' השופטת בלסמן-קדדאי), ומטבע הדברים, המערער מבקש להסתמך על האמור בהחלטת האישור. בנוסף לכך, המערער מעלה טענות נגד התנהלותה הדיונית של המשיבה, וטוען כי האחרונה שינתה גרסתה לאורך ההליך, כאשר בתחילתו טענה כי אין אפשרות לבצע פעולה של הסרת שכבת כיסוי לאחר חציית מדרגת הגיל, בעוד שבשלב בירור התביעה העיקרית טענה כי מדובר בפעולה אפשרית ומתאימה אך כי יש לבצעה רק עבור מבוטח שפנה בנושא מיוזמתו. כמו כן, נטען לשינוי והרחבת חזית מצד המשיבה בשלב ההוכחות בבית משפט קמא.

לגופם של דברים, המערער טוען, בין היתר, כי בית המשפט המחוזי שגה באופן עקרוני בקביעתו כי תוצאה של הסתרה מצד חברת הביטוח עדיפה עבור הקבוצה על פני גילוי המידע; ומכל מקום, המשיבה לא הוכיחה כי מדובר ב"משחק סכום אפס" בינה לבין המבוטחים, שהרי מדובר בשוק תחרותי ומבוטחים עלולים לעזוב אותה לטובת חברות ביטוח מתחרות אם תייקר את פרמיות הביטוח. עוד נטען כי שגה בית המשפט בקבעו כי מדובר במידע שאינו מהותי, כמו גם בקביעתו כי המשיבה יכולה להחליט למנוע מהמבוטחים את הזכות להסיר שכבת כיסוי לאחר חציית מדרגת הגיל.

11. מנגד, המשיבה טוענת, בין היתר, כי סוגיית הגילוי בשלב הטרם-חוזי הוסדרה על ידי המאסדר ואינה כוללת חובה לגלות למבוטח את מדרגות הגיל; את פערי הפרמיות בין מדרגות הגיל השונות; את דבר קיומה של אפשרות לבקש לשנות את הכיסוי הביטוחי במהלך תקופת הביטוח; ואת דבר קיומה של "פרקטיקה"-כביכול (שלא הוכחה על ידי המערער). עוד טוענת המשיבה כי חוזה הביטוח נכרת לתקופה של שנה, והמבוטח הוא שיודע את פרטי הגיל והוותק הרלוונטיים של כלל הנהגים הצפויים לנהוג ברכב (שהרי מדובר בפוליסת "כל נהג"), כך שאין קשר להגעה של מבוטח מסוים למדרגת הגיל הבאה, אלא מדובר באפשרות של מבוטח לבצע התאמות בפוליסה, אם לצורך הוספת כיסוי ואם לצורך הסרתו. מכל מקום, חברת הביטוח או סוכן הביטוח נדרשים להתאים את הכיסוי

הביטוחי לצרכיו של המבוטח בעת כריתת חוזה הביטוח, ולא לצרכים עתידיים שעשויים להשתנות, ובאשר לדמי הביטוח, הרי ששיעורם נקבע ממילא בחישוב שנתי בהתחשב במבוטחים שחצו את מדרגת הגיל.

דיון והכרעה

12. כפי שצוין בפתח הדברים, הסוגיה שעומדת לדיון בערעור שלפנינו נסבה על חובת הגילוי של חברת הביטוח כלפי מבוטחיה. חשוב לחזור ולהבהיר כי איננו מצויים בערעור שנסב על עילות שנדחו בהחלטת האישור, ואף לא בערעור על פסק הדין בעניין מיוחס. מכאן, שעצם החלוקה למדרגות גיל, כמו גם סיווג הנהגים בהתאם לגילם ביום כריתת חוזה הביטוח וקביעות נוספות שנקבעו בהליכים אלו, אינן סוגיות הטעונות דיון בערעור שלפנינו (ראו פסקאות 47-50 להחלטת האישור; פסקה 30 לפסק דינו של בית המשפט המחוזי). ענייננו בשאלה צרה ומתוחמת לגבי קיומה או העדרה של חובה מצד המשיבה ליידע רוכשי פוליסת ביטוח רכב, בעת כריתת חוזה הביטוח, כי באפשרותם לעדכן במהלך תקופת הביטוח בדבר שינוי שחל בגילם, ובעקבות כך לזכות בהשבה של חלק מדמי הביטוח. זאת, בפרט על רקע קיומה של "פרקטיקה" לכאורה מצד המשיבה שמאפשרת למבוטחים לעשות כן.

כאמור, בית המשפט המחוזי השיב על שאלה זו בשלילה ודחה את התובענה הייצוגית. לאחר עיון בפסק דינו של בית המשפט המחוזי ובהחלטת האישור, ולאחר בחינה של טענות הצדדים בכתב ושמיעת טיעוניהם בעל פה, המסקנה הברורה היא כי בדין עשה כן בית המשפט המחוזי, ולטעמי ספק רב אם היה מקום מלכתחילה לקבל את בקשת האישור בגין ראש התביעה שאושר. משעה שעיקרי הנמקותיו של בית המשפט המחוזי מקובלים עלי, אסתפק בפירוט תמציתי של הנקודות הצריכות לעניין.

זכות המבוטח לקבל החזר (או העדרה)

13. על הסוגיה שלפנינו יש להשקיף משתי נקודות מבט שמשלימות זו את זו: מישור הזכות (של המבוטח) ומישור החובה (של חברת הביטוח).

בבסיס התזה שעמדה ביסוד בקשת האישור עמדה ההנחה כי מבוטח שחצה מדרגת גיל במהלך תקופת הביטוח, קופח על ידי חברת הביטוח, במובן זה שנגבתה ממנו פרמיה על פי מדרגת הגיל נמוכה (תעריף יקר), אף שבפועל, במשך חלק מהשנה, הוא השתייך למדרגת גיל גבוהה יותר (תעריף זול). מכאן ההנחה כי המבוטח אוהז בידיו זכות

לקבל החזר של פרמיית הביטוח שנגבתה ממנו ביתר בגין התקופה שבה כבר חצה למדרגת הגיל הבאה. דע עקא, שכפי שקבע בית המשפט המחוזי בהחלטת האישור ובפסק דינו – הנחה זו בטעות יסודה.

14. כפי שעולה מחומר הראיות שהוצג והעדויות שנשמעו בבית משפט קמא, שיעורה של פרמיית הביטוח בפוליסה מסוג "כל נהג" הוא תוצר של חישוב סטטיסטי שמתייחס לאוכלוסייה רחבה ומשקף את ממוצע הסיכון שלה, ולא את הסיכון הפרטני שנשקף ממבוטח פלוני. משכך, ונקודה זו היא בעלת חשיבות לענייננו, לצורך חישוב הסיכון שנשקף ממבוטחים במדרגת גיל מסוימת, נלקחת בחשבון העובדה שחלק מחברי הקבוצה עתידים לעבור למדרגת הגיל הבאה במהלך תקופת הביטוח, ועובדה זו משוקללת בעת קביעת שיעורם של דמי הביטוח (התייחסות לממוצע הסיכון כאחד הפרמטרים שעל פיו נקבע תעריף הביטוח, לרבות בהקשר של גיל הנהג, ראו בע"א 9849/17 פיקאלי נ' הכשרה לביטוח בע"מ, פסקה 83 לפסק דיני (4.6.2019) (להלן: ע"א פיקאלי); יצויין כי בפסק הדין נותרה עמדתי במיעוט, אולם בהמשך הפכה זו לדעת רוב בדנ"א 5325/19 הכשרה חברה לביטוח בע"מ נ' פיקאלי (7.7.2021)).

יש בדברים כדי להסביר (לצד טעמים נוספים) מדוע מבוטח בן 23 ו-10 חודשים ישלם פרמיה זהה לזו שישלמו מבוטח בן 23 וחודש אחד ויתר המבוטחים המשתייכים למדרגת הגיל הרלוונטית, ומדוע שינויים מסוימים שמתרחשים במהלך תקופת הביטוח לא מובילים בהכרח לשינוי הפרמיה, בין שמדובר בשינויים לטובת המבוטח (כגון מעבר בין מדרגות גיל) ובין שמדובר בשינויים לרעת המבוטח (כגון התרחשות מקרי ביטוח). זאת, כאמור, מן הטעם שהפרמיה מבוססת על ממוצע הסיכון של הקבוצה כולה, שכבר משקלל בתוכו את השונות בין חברי הקבוצה ואת ההסתברות להתרחשותם של שינויים מסוימים במהלך השנה. דברים אלו עולים באופן מפורש מחומר הראיות ואומצו על ידי בית המשפט המחוזי (אפנה, בין היתר, לתצהיר מאוזר, סעיפים 32-43; חוות דעת שמר, סעיפים 38-48). אזכיר, כי בית המשפט המחוזי התרשם מעדותו של מאוזר, שכיהן בשעתו כסמנכ"ל בכיר ואקטואר ממונה על ביטוח כללי במשיבה, וקבע כי זו היתה מקצועית, קוהרנטית וברורה ומצא אותה מהימנה (פסקה 51 להחלטת האישור). בדומה לכך, גם בפסק הדין בתובענה לגופה, בית המשפט המחוזי קבע כי הדברים הוכחו וקיבלו ביטוי חד בחומר הראיות ובעדויות שנשמעו בפניו (פסקה 37 לפסק הדין). הדברים, אם כן, ברורים ונחרצים, ובקביעות אלו של בית המשפט המחוזי אין כל עילה להתערב.

15. ההכרה בכך שפרמיית הביטוח מתייחסת לממוצע הסיכון ומשקללת בתוכה את המעבר הצפוי של חלק מהמבוטחים ממדרגת גיל אחת לזו שלאחריה ואת השינוי בסיכון

שנלווה לכך, שומטת את הקרקע תחת ההנחה כי מבוטח שחצה את מדרגת הגיל במהלך תקופת הביטוח נאלץ לשלם דמי ביטוח ביתר. זאת, מן הטעם הפשוט שהפרמיה שנגבתה ממנו (ומיתר המבוטחים המשתייכים למדרגת הגיל) שיקפה את ממוצע הסיכון כהווייתו. ממילא, אין יסוד לטענה כי מבוטח שחצה את מדרגת הגיל אוזז בזכות לתבוע השבה של חלק מדמי הביטוח ששילם. גם קביעתו של בית המשפט המחוזי בהקשר זה, הן בהחלטת האישור (פסקה 54) והן בפסק הדין (פסקה 37), בדין יסודה.

16. בניסיון לבסס את הטענה כי למבוטח בכל זאת עומדת זכות לקבל החזר יחסי של דמי הביטוח בגין התקופה שלאחר חציית מדרגת הגיל, ניסה המערער להיאחז בעמדת המשיבה בשלב בירור התובענה לגופה, שם כביכול הודתה בקיומה של זכות כזו בידי ציבור המבוטחים. אלא שדומה כי המערער מבקש לקרוא לתוך עמדת המשיבה את שאין בה. אסביר, ולצורך כך אשוב לרגע להבחנה שהזכרנו לעיל בין פוליסה שמעניקה כיסוי ביטוחי עבור "כל נהג" לפוליסת "נהג נקוב".

בשונה מפוליסת "נהג נקוב" שמתייחסת לנהג ספציפי, כאשר מבוטח רוכש פוליסת ביטוח עבור "כל נהג" (לצורך הדוגמה: כל נהג מגיל 21 ומעלה), אין זה מעניינה של חברת הביטוח מיהו הנהג הצעיר ביותר שינהג בפועל ברכב ומתי הוא צפוי לעבור למדרגת הגיל הבאה. המוצר הביטוחי שהמבוטח רוכש הוא כיסוי ביטוחי גורף, במובן זה שהוא מאפשר לכל נהג מעל גיל 21 לנהוג ברכב, בין אם זה בנו בן ה-23 של המבוטח, אחיינו בן ה-22, בתו בת ה-21, חבריהם או כל נהג אחר. מטבע הדברים, הנתון באשר לזהותו של הנהג הצעיר ביותר שנוהג ושעשוי לנהוג ברכב מצוי בידיעת המבוטח, ואף מדובר בנתון שעשוי להשתנות לאורך תקופת הביטוח. מאפיין זה של המוצר הביטוחי מחדד מדוע אין בעצם המעבר של נהג מסוים ממדרגת גיל אחת לזו שלאחריה כדי לשנות מאומה מהכיסוי הביטוחי ומזכותו של המבוטח, שכן הכיסוי הביטוחי ניתן מלכתחילה עבור קבוצת נהגים בלתי מסוימת. דהיינו, לאורך תקופת הביטוח המבוטח ימשיך ליהנות מכיסוי ביטוחי עבור כל נהג מעל גיל 21, בהתאם למוצר שרכש, וזאת ללא תלות בשאלה אם נהג מסוים חצה את מדרגת הגיל (ראו גם תצהיר נחום, שכיהן בעבר כסמנכ"ל בכיר ומנהל אגף מטה ופרט בחטיבה לביטוח כללי של המשיבה, בסעיפים 17-18). גם מן הטעם הזה, אין לקבל את הטענה כי עצם המעבר של נהג מסוים בין מדרגות גיל מעניק למבוטח זכות לקבל החזר, שכן הכיסוי הביטוחי נותר כפי שהוא – כל נהג מגיל 21 ומעלה, בהתאם למוצר הביטוחי שנרכש מלכתחילה.

17. לצד האמור, המשיבה הבהירה כי כאשר מבוטח מבקש במהלך תקופת הביטוח לוותר כליל על כיסוי ביטוחי מסוים, אזי פתוחה בפניו הדרך לעשות כן, והוא עשוי לקבל

החזר יחסי בגין החודשים שנותרו עד תום תקופת הביטוח. לדוגמה, אם ראובן רכש פוליסת ביטוח הכוללת כיסוי ביטוחי עבור כל נהג מגיל 21, ובמהלך השנה הוא מבקש להסיר כיסוי זה ולצמצם את הכיסוי הביטוחי כך שיחול רק על נהג נקוב או רק על נהגים מבוגרים יותר (לדוגמה מגיל 40 ומעלה) – הוא רשאי לעשות כן. ודוק: חברת הביטוח עיוורת לסיבה שבגינה המבוטח מבקש לצמצם את הכיסוי הביטוחי. ייתכן שרצונו של המבוטח נובע מכך שבנו הצעיר רכש רכב משל עצמו, או טס לחו"ל, או מכיוון שרישיון הנהיגה שלו נשלל או מכל סיבה אחרת. מבחינתה של חברת הביטוח – המבוטח רשאי לוותר על הרובד הביטוחי הנוסף שרכש, ומשמעות הדבר היא שבעקבות בקשת המבוטח הכיסוי הביטוחי ישתנה ויצומצם, ומעתה ואילך אף נהג זולת הנהג הנקוב או אף נהג מתחת לגיל 40 לא יהיו רשאים לנהוג ברכב (בהתאם לדוגמה לעיל). יש לציין כי מעמדת המשיבה עולה שהאפשרות להסיר כיסוי במהלך תקופת הביטוח רלוונטית גם לכיסויים ביטוחיים אחרים בתחום הרכב, לא רק כאלו שעניינם גיל הנהג (ראו בתצהיר מאוור, פסקה 31; וכן בדומה בתצהיר נחום, שם).

כאמור, בניסיון לבסס את טענתו, המערער ביקש להיאחז בדברי בא כוח המשיבה בבית משפט קמא (לאחר החלטת האישור). ואלו הדברים:

"אשתף בדבר נוסף שאולי לא הודגש בבקשה עצמה ואולי היינו צריכים לחדד את דבריי עכשיו – ברוב הביטוחים, למשל רכוש, נקבע ביטוח על פי נהג מוביל, עיקרי, והמבוטח יכול לרכוש קומת ביטוח נוספת, שזה כיסוי או הרחבת כיסוי. בהקלטות סוכני הביטוח אומרים לו 'אז נוריד את הכיסוי'. אנו חושבים שזה לא נוגע לפרקטיקה כלל, אלא עניין של זכות של מבוטח לשנות בכל עת לפי רצונו וצרכיו את היקף הכיסוי. כלומר, אדם רכש ביטוח רכוש, יש נהג, נניח האבא הבן מקבל רישיון והוא מרים טלפון ומבקש לרכוש עוד כיסוי בביטוח, נהג צעיר. אנו עושים זאת מיד. באותה מידה, אם הילד נוסע לחו"ל הוא מתקשר ומבקש להסיר את הכיסוי שהוסיף. זה לא שייך לפרקטיקה ואנו מחדדים את זה. זה גם עניין של ראיות, אבל זה תיק אחר לגמרי. בתחום הזה אנו לא רק שלא נלחמים, אנו גם לא מעודדים. זו זכות קנויה של המבוטח להוסיף בכל עת קומת ביטוח או כיסוי או שכבה, ולהוריד אותה בכל עת" (פרוטוקול מיום 21.5.2017, עמ' 74).

עיון בדברים אלו של בא כוח המשיבה מלמד, כאמור, כי אין בהם את שמבקש המערער ללמוד מהם. לאמיתו של דבר, הדברים אינם אלא הבהרה כי ביטוח רכב לא שונה מפוליסות ביטוח אחרות שבהן ניתן להסיר או להוסיף כיסויים לאורך תקופת הביטוח. לדוגמה, נניח שבעל עסק שמבטח את עסקו מחליט למכור כרטיסי הגרלה והוא

רוכש כיסוי ביטוחי מיוחד בגין החזקת כרטיסי הגרלה ומזומנים בהיקף ניכר. אם במהלך השנה יחליט המבוטח לחדול מלמכור כרטיסי הגרלה, הוא כמובן יהיה רשאי לפנות לחברת הביטוח ולבטל את הכיסוי המיוחד כנגד קבלת החזר יחסי של דמי הביטוח בגין יתרת תקופת הביטוח (דוגמה זו הובאה בתצהיר נחום בפסקה 23). ודוק: הידיעה על שינוי הנסיבות המתואר במהלך תקופת הביטוח מצויה, מטבע הדברים, בידי המבוטח. בדומה לכך, כאשר מבוטח רוכש כיסוי עבור כל נהג מגיל 21 ומעלה, אין המבטחת יודעת מיהו הנהג הצעיר ביותר שעתיד לנהוג ברכב עד תום תקופת הביטוח (נתון שאף עשוי להשתנות במהלך תקופת הביטוח).

18. יש להבחין אפוא בין זכותו הכללית של מבוטח להסיר רובד ביטוחי מסוים במהלך תקופת הביטוח, זכות שעומדת למבוטח בפוליסות ביטוח מסוגים רבים ושונים; לבין השאלה אם עומדת למבוטח זכות לקבל החזר בגין עצם המעבר שלו ממדרגת גיל אחת למדרגה אחרת. כפי שהוסבר, עצם המעבר של מבוטח בין מדרגות גיל לא מצמיח לו זכות לקבל החזר, שכן הוא לא שילם דמי ביטוח ביתר בשל כך. לעומת זאת, כמו בסוגים רבים של פוליסות ביטוח, מבוטח זכאי להסיר רובד ביטוחי במהלך תקופת הביטוח מטעמיו שלו. אלא שזכות זו אינה נובעת מעצם המעבר בין מדרגות הגיל של נהג מסוים, כי אם מבחירתו של המבוטח לצמצם את הכיסוי הביטוחי שרכש.

[במאמר מוסגר: משעה שהזכרנו את האפשרות שעומדת לרשות המבוטח להסיר רובד ביטוחי שמתייחס לגיל הנהג, אפנה גם להוראת סעיף 20 לחוק חוזה הביטוח שעוסקת במצבים של הפחתת סיכון. בפסק הדין בע"א פיקאלי ציינתי כי כאשר מבוטח רכש מלכתחילה כיסוי ביטוחי עבור נהג צעיר, ובהמשך התרחשו נסיבות שבגינן הנהג הצעיר לא יוכל לנהוג ברכב, או-אז יוכל המבוטח להודיע לחברת הביטוח על הפחתת הסיכון ולזכות בתמורה בהפחתת דמי הביטוח, בהתאם להוראת סעיף 20 לחוק (שם), פסקה 49 לפסק דיני). עמדת המשיבה לגבי יכולתו של המבוטח להסיר שכבת ביטוח עולה אפוא בקנה אחד גם עם דברים אלו. מכל מקום, הסוגיה של הפחתת הסיכון ותחולתו של סעיף 20 לחוק חורגת מגדרי פסק דינו של בית המשפט המחוזי וטענות הצדדים במקרה שלפנינו, ומשכך איני רואה להרחיב לגביה].

עד עתה דנו בדברים מנקודת מבט המשקיפה על זכותו של המבוטח ועל הטענה כי הוא זכאי להחזר יחסי של דמי הביטוח בגין המעבר בין מדרגות גיל. מכאן נפנה לבחון את הדברים באספקלריה של חובת הגילוי שחלה על חברת הביטוח.

19. בעוד שחובת הגילוי של המבוטח כלפי המבטחת מעוגנת במפורש בחוק חוזה הביטוח (סעיף 6 לחוק), חובת גילוי כללית של המבטחת כלפי המבוטח לא עוגנה בחקיקה, אלא הוכרה ונוצרה בפסיקה מכוח עקרון תום הלב החוזי (ע"א 4819/92 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' ישר, פ"ד מט(2) 749 (1995); רע"א 4032/17 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' חברת ס.א.ל שיווק ביצים בע"מ, פסקה 4 (14.5.2018); ירון אליאס דיני ביטוח כרך א 262 (2016) (להלן: אליאס)). בראי הטענות שהועלו לאורך ההליך שלפנינו, הסוגיה של חובת הגילוי של חברת הביטוח כלפי המבוטח בכל הנוגע לגילו של הנהג, יכולה לכאורה להתעורר בשלושה הקשרים: (א) חובת גילוי באשר לזכותו של המבוטח לקבל החזר בגין עצם המעבר בין מדרגות גיל במהלך תקופת הביטוח; (ב) חובת גילוי באשר לזכותו של המבוטח לעדכן בדבר שינוי בגיל הנהג הצעיר ביותר שנוהג ברכב ולצמצם בהתאם את היקף הכיסוי הביטוחי, ולקבל החזר יחסי של דמי הביטוח בגין יתרת תקופת הביטוח; (ג) בהנחה שקיימת בפועל "פרקטיקה" מצד חברת הביטוח להיענות לפניית מבוטחים שמבקשים לעדכן את מדרגת הגיל ולזכותם בהחזר יחסי של דמי הביטוח, האם יש בעצם קיומה של פרקטיקה שכזו כדי להטיל על חברת הביטוח חובת גילוי כלפי רוכשי פוליסות ביטוח בדבר האפשרות לפנות ולקבל החזר? כפי שיפורט להלן, על שלוש השאלות הללו יש להשיב בשלילה.

20. בכל הנוגע לחובת הגילוי לגבי זכותו של המבוטח לקבל החזר בגין עצם המעבר בין מדרגות גיל, אזי כפי שהובהר בדברים לעיל, זכות שכזו לקבל החזר כלל אינה נמצאת בידי המבוטח, שכן מבוטח שחצה מדרגת גיל לא נשא בשל כך בתשלום יתר של דמי הביטוח. דברים אלה משליכים כמובן על ההיבט של חובת הגילוי ושומטים את הקרקע תחת הטענה להטלת חובה שכזו, שכן ברי כי אין להטיל על חברת הביטוח חובת גילוי לגבי זכות שאינה קיימת.

זאת ועוד. לפי קביעת בית משפט קמא (שאינה עומדת לדיון בערעור שלפנינו), חובת הגילוי לא חלה על שיטות התמחור של חברת הביטוח, על שיקולים אקטואריים ועל הנתונים המשוקללים במסגרת דמי הפרמיה המוצעים, ובכלל זה מדרגות הגיל והוותק (החלטת האישור, פסקאות 62-63). מובן, אפוא, שאם חברת הביטוח לא נדרשת לפרט בפני המבוטח את מדרגות הגיל השונות ואופן תמחורן, ממילא אין היא נדרשת ליידע את המבוטח כי במהלך השנה הוא עתיד לעבור בין מדרגות גיל ולהיות זכאי, כך לפי הטענה, להחזר יחסי של דמי הביטוח.

21. עיון בהוראות הרגולטור תומך במסקנה כי חובת הגילוי לא חלה על מידע מסוג זה. אפנה לעניין זה לחוזר הממונה על הביטוח מס' 13-1-2020 "צירוף לביטוח" (להלן: חוזר הממונה), שהוא חוזר שעוסק, בין היתר, בסוגיית הגילוי הטרום-חוזי בענפי ביטוח מרכזיים, לרבות ביטוח רכב (אליאס, עמ' 270). בחוזר זה נקבע כי על חברת הביטוח למסור לרוכש הפוליסה לקראת כריתת חוזה הביטוח "מידע מהותי לגבי הביטוח" (סעיף 5(ב)). בנוסף לכך, בחוזר מפורטים פרטי מידע ספציפיים שלגביהם חלה חובת גילוי, ובכללם: עיקר הכיסוי הביטוחי, סך פרמיית הביטוח, תקופת הביטוח, סכומי ביטוח עיקריים, גבולות ביטוח עיקריים, ועוד.

והנה, לפי הוראות החוזר, בכל הנוגע לביטוח חיים, חברת הביטוח נדרשת להציג לרוכש הפוליסה את הפרמיה המשתנה בכל גיל (סעיף 5(ב)(2)(ב)). לעומת זאת, הוראה דומה אינה קיימת לגבי ביטוח רכב, אף שהחוזר חל כאמור גם על ביטוח מסוג זה. הבדל זה בחובת הגילוי בין שני סוגי הביטוח תומך במסקנה כי לגישת הממונה על הביטוח, חברת הביטוח לא נדרשת לפרוש בפני רוכשי פוליסת ביטוח רכב את שיעורן השונה של הפרמיות עבור נהגים במדרגות גיל שונות. הבחנה זו בין ביטוח חיים לביטוח רכב יש בה טעם, שכן פוליסת ביטוח רכב היא קצרת טווח, לתקופה של עד שנה, להבדיל מביטוח חיים שעל פי טיבו הוא ארוך טווח לשנים ארוכות (ראו התייחסות דומה לתחום של ביטוח בריאות אצל שחר ולר חוק חוזה הביטוח, תשמ"א-1981 כרך א 252 ה"ש 68 (2005)). גישתו של הגורם המאסדר תומכת אפוא גם היא במסקנה כי חובת הגילוי לא חלה על המידע האמור (על כך שפרשנותו של הממונה על הביטוח היא נתון רלוונטי בעל משקל, ראו והשוו ע"א 9294/16 שמעון נ' חברת איי די איי חברה לביטוח בע"מ, פסקאות 46-49 לפסק דינה של השופטת ד' ברק-ארז (4.2.2020) (להלן: עניין שמעון)).

22. באשר לאפשרות שעומדת למבוטח לפנות לחברת הביטוח במהלך תקופת הביטוח לצורך צמצום היקף הכיסוי הביטוחי, כך שיחול על "נהג נקוב" בלבד או על נהג מבוגר יותר מכפי שהוסכם מלכתחילה בפוליסה, אזי כפי שהוסבר, אין מדובר בזכות הנובעת ממעבר של נהג מסוים בין מדרגות גיל, כי אם מהאפשרות כללית שעומדת לרשות ציבור המבוטחים (בשלל סוגי ביטוח) לוותר על רובד ביטוחי שנרכש. באספקלריה זו, מקובלת עלי גישתו של בית המשפט המחוזי כי אין מדובר במידע שנכנס תחת חובת הגילוי של חברת הביטוח. דומני כי אף אילו נקטנו פרשנות מרחיבה שמיטיבה עם המבוטח, לא היה בכוחה להטיל על חברת הביטוח חובה להעלות, ביוזמתה, בעת כריתת חוזה ביטוח רכב, היתכנות של נסיבות עתידיות שקשורות בגילאי כלל הנהגים שצפויים לנהוג ברכב, שבגינן עשוי המבוטח לבקש בעתיד לצמצם את היקף הכיסוי הביטוחי שרכש. כפי שהיטיב להבהיר בית משפט קמא, אין זה מתפקידה של חברת

הביטוח לספק מיוזמתה "תכנון ביטוחי" למי שרוכש פוליסת ביטוח רכב שנתית, ואין להטיל עליה חובה לספק לרוכש הפוליסה המלצות לחיסכון בתשלום דמי הביטוח בגין תרחישים שעשויים לקרות במהלך השנה שכלל לא הועלו על ידי רוכש הפוליסה (עניין מיוחס, פסקאות 64, 66; החלטת האיטור, פסקה 58). לדידי, הדברים הם בגדר המובן מאליו.

23. תפקידה של חברת הביטוח (ושל סוכן הביטוח) הוא להציע למבוטח ביטוח התואם לצרכיו. אמנם, באופן עקרוני, במישור היחסים שבין חברת הביטוח לבין רוכש פוליסת ביטוח, תפקידה של המבטחת אינו פאסיבי לחלוטין, והיא נדרשת להפנות את תשומת לבו של הצרכן לפרטים מהותיים בעסקה באופן יזום (רע"א 7664/13 סטניצקי נ' בנק לאומי למשכנתאות, פסקה 24 (16.1.2014) (להלן: עניין סטניצקי)). בנוסף לכך, בהתחשב בסוג הביטוח הנרכש, עליה לסייע למבוטח לבחור את הפוליסה התואמת לצרכיו ולהשיב לשאלותיו באופן מלא (ראו בסעיף 3 לחוזר הממונה באשר לצורך להתאים את הביטוח לצרכי המבוטח). ברם, אין פירוש הדבר כי חברת הביטוח נדרשת "לחקור" כל רוכש פוליסת ביטוח רכב על אודות שינויים עתידיים אפשריים המתייחסים לגילאי כלל האנשים שצפויים לנהוג ברכב; ולפרוש בפניו מיוזמתה, בבחינת "את פתח לו", את האפשרויות שתעמודנה לרשותו להסיר כיסויים ביטוחיים אם וכאשר שינויים אלו יתרחשו במציאות. אם נשוב לדוגמת בעל החנות, מובן כי בעת כריתת חוזה הביטוח, חברת הביטוח לא נדרשת להעלות מיוזמתה תרחיש עתידי שבו בעל החנות יחליט לחדול מלמכור כרטיסי הגרלה ובשל כך כבר לא יזדקק לרובד הביטוחי המיוחד שרכש. בדומה לכך, אם בעל רכב רוכש ביטוח עבור כל נהג מעל גיל 21, אין זה מחובתה של חברת הביטוח להעלות בפניו תרחיש היפותטי שעשוי להתרחש במהלך תקופת הביטוח שבגיננו כבר לא יזדקק לרובד ביטוחי זה. נשוב ונדגיש כי מדובר ברכיב לא מרכזי בתוך פוליסת ביטוח רכב, שהוא ביטוח שכיח שנרכש לתקופה קצרה של עד שנה, וגם מאפיין זה יש בו כדי להשליך על היקף חובת הגילוי (על כך שככל שמדובר בעסקת ביטוח חשובה יותר לצרכן, כך גדלה החשיבות שיש לייחס לחובת הגילוי של חברת הביטוח, ראו והשוו להחלטה בעניין סטניצקי שנסבה על רכישת ביטוח חיים לצדה של הלוואת משכנתה (שם, פסקה 24)).

24. אם כן, על פי כל אמת מידה, התייחסות לשינויים אפשריים שעשויים להתרחש במהלך תקופת הביטוח בגילם של מי שעשויים לנהוג ברכב, אינה בגדר "מידע מהותי" שנכנס תחת חובת הגילוי היזום של חברת הביטוח כלפי המבוטח בעת כריתת חוזה הביטוח. אין מדובר במידע הנוגע לגבולות הכיסוי הביטוחי שהמבוטח רכש, לדמי הביטוח שעליהם הוסכם בחוזה הביטוח, לתנאים המוקדמים לתחולת הפוליסה, לסייגים

לאחריות המבטח, לתקופת הביטוח או לאפשרות לבטל את חוזה הביטוח (ראו בהרחבה אצל דודו שוורץ וריבי שלינגר דיני ביטוח 228 ואילך (2005); וראו והשוו להוראת סעיף 55 לחוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (ביטוח), התשמ"א-1981, המטיל על חברת הביטוח איסור למסור ללקוח תיאור מטעה לגבי "עניין מהותי בעסקה", תוך פירוט סוגי עניינים שנחשבים כמהותיים). אף אין מדובר במקרה שבו קיים חשש שמא רוכש הפוליסה יטעה לחשוב שסיכון מסוים מכוסה בפוליסה בעוד שבפועל הפוליסה אינה מכסה אותו, מה שעלול להותיר את המבוטח כשידיו על ראשו (ראו הערת השופטת ברק-ארוך בע"א 453/11 מ.ש. מוצרי אלומניום בע"מ נ' "אריה" חברה לביטוח בע"מ, פסקאות 7-4 (21.8.2013); וכן אצל אליאט בעמ' 267-268). מדובר, כפי שציין בית המשפט המחוזי, בדרישה לחייב את חברת הביטוח להודיע למבוטחיה מיוזמתה שהם רשאים לשנות את תנאי העסקה לאחר כריתתה ולקבל השבה של חלק מדמי הביטוח, אם יחולו שינויים מסוימים שבידיעת המבוטח בלבד לגבי גילם של נהגים בלתי מסוימים ברכב. בהינתן שאלו הם פני הדברים, אין לי אלא להסכים עם קביעתו של בית המשפט המחוזי כי אין מדובר במידע שהוא "מידע מהותי" שמקים לחברת הביטוח חובת גילוי יזום.

25. ומכאן לשאלה האחרונה, שעניינה קיומה של "הפרקטיקה" הנטענת של המשיבה והשלכותיה על חובת הגילוי. למעשה, זו הטענה היחידה שבגינה נתקבלה בקשת האישור, וכפי שצינתי בפתח הדברים, ספק רב אם היה מקום לאשר את הבקשה בסוגיה זו מלכתחילה.

ראשית יובהר כי טרונייתו של המערער נגד בית המשפט המחוזי – שבפסק דינו הגיע למסקנה שונה מזו שבהחלטת האישור – היא אמנם מובנת, אך אין בה כדי להועיל למערער. בהחלטת האישור בית המשפט ראה להבהיר את המובן מאליו, והוא כי שלב בקשת האישור אינו אלא שלב מקדמי לדיון בתובענה הייצוגית לגופה; כי בשלב האישור על בית המשפט לבחון אם קיימת "אפשרות סבירה" בלבד כי השאלות תוכרענה לטובת הקבוצה (סעיף 8(א)(1) לחוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו-2006); וכי מדובר ברף הוכחה לכאורי בלבד (פסקה 109 להחלטת האישור). בהמשך החלטתו, בית המשפט המחוזי ציין כי מצא שהמערער עמד ברף ההוכחה הלכאורי הדרוש, והגם שבהמשך הדברים בית המשפט התייחס לצורך לברר בתביעה לגופה את מכלול הסוגיות הקשורות בפרקטיקה המדוברת, אין לקרוא את הדברים כהכרעה סופית בסוגיה ואין בהם כדי לכבול את שיקול דעתו של בית המשפט בבואו להכריע בתובענה לגופה (לדיון בסמכותו של בית המשפט להכריע בשאלות המהותיות כבר בשלב האישור, ראו הערת חברי השופט ע' גרוסקופף בעניין שמעון, פסקה 7 לפסק דינו). לא למותר לציין כי גם בהמשך ההליך, בפסק דינו של בית המשפט המחוזי בתובענה לגופה, בית המשפט נזהר בדבריו בהקשר זה. כך, בית

המשפט ציין כי בשלב האישור "התברר כי קיימת לכאורה פרקטיקה" וכי זו אמנם נקודת המוצא, אך דומה כי בית המשפט נזהר מלקבוע פוזיטיבית כי קביעה שכזו אכן הוכחה (פסקה 27 לפסק דינו, ההדגשה הוספה – י"ע).

26. מכל מקום, בין אם הפרקטיקה הנטענת הוכחה ובין אם לאו (והדבר אינו נקי מספקות), אין בכך כדי להשליך על ההכרעה בערעור שלפנינו. הטיעון לגבי הפרקטיקה המדוברת לוקה במידה מסוימת בהיפוך היוצרות. המערער מבקש להסיק כי קיומה של פרקטיקה מצד המבטחת לאפשר למבוטח להודיע במהלך תקופת הביטוח כי חצה מדרגת גיל ולקבל החזר, מצמיחה למבוטח זכות, שמקימה בתורה חובת גילוי של המבטחת כלפי כלל המבוטחים. ואולם, ככלל, לא קיומה של פרקטיקה כשלעצמה הוא שמוליד את הזכות, אלא הזכות היא שמכתיבה את הפרקטיקה והיא שעשויה להקים חובת גילוי. כפי שהוכח בבית משפט קמא והוסבר בהרחבה לעיל, עצם המעבר בין מדרגות גיל לא מקים למבוטח זכות לקבל החזר, שכן לצורך קביעת שיעור הפרמיה כבר שוקללה העובדה שחלק מהנהגים יחצו את מדרגת הגיל במהלך השנה. משכך, גם אם היו מקרים שבהם המשיבה (או סוכני ביטוח שעבדו עמה) נעתרו לבקשת מבוטח לבצע התאמה של הפוליסה בעקבות שינוי בגיל הנהג, קרי להסיר רובד ביטוחי ולשנות את מדרגת הגיל המכוסה בפוליסה, אין בכך כדי להקים זכות לקבל החזר בגין עצם המעבר בין מדרגות גיל, ואין בכך כדי להקים חובת גילוי באשר לאפשרות לשנות בדיעבד את תנאי הפוליסה. בצדק ציין אפוא בית המשפט המחוזי כי "ההסכמה להשיב, כשלעצמה, אינה מקימה חובה להשבה, אף לא חובה להודיע באופן יזום על האפשרות להוזיל בדיעבד את דמי הביטוח" (פסקה 35 לפסק דינו).

27. בית המשפט המחוזי הוסיף כי עצם "הפרקטיקה" הנטענת אמנם מלמדת שהמשיבה הסכימה להשיב חלק מדמי הביטוח ששולמו לה, אך אין זה ברור אם המשיבה עשתה כן מסיבות של התאמת ערך הפוליסה או מסיבות מסחריות אחרות. בית המשפט הפנה לדבריהם של העדים מטעם המשיבה, שהבהירו כי ככל שייעשה שימוש רחב בפרקטיקה המדוברת, יהיה בכך כדי להשפיע על חישוב דמי הביטוח בתקופות הבאות. אביא לעניין זה מתוך חוות דעתו של האקטואר שמר:

"באופן פרדוקסלי, קיומה של אפשרות לפרקטיקה זו מותנה בנדירותה. כלומר, אם הייתה פרקטיקה שמיושמת בצורה אחידה על המבוטחים, קבוצות הגיל היו מתרוקנות מהרובד העליון עם רמת הסיכון הנמוכה יותר, ומנגד תתקבל אוכלוסייה צעירה ברובד התחתון. ככל שהגיל הממוצע ירד, נסיון התביעות יעלה. או אז [...] תאלץ החברה לבטל את ה'פרקטיקה' או להעלות את

תעריפי הביטוח לכלל חברי הקבוצה" (סעיף 51 לחוות הדעת).

דברים אלו אינם משוללי יסוד, וכבר נזדמן לי לעמוד על כך בע"א פיקאלי בנושא של מגבלות גיל בביטוח רכב, שם ציינתי כי "שינוי של ממוצע הסיכון, פירושו שינוי בחשיפה של חברת הביטוח להסתברות התרחשותם של מקרי ביטוח. ככל שאחוז הנהגים הצעירים המבוטחים יגדל על חשבון הנהגים הוותיקים המבוטחים, ממוצע הסיכון של חברת הביטוח יעלה, מה שיוביל בתורו להתייקרות הפרמיות" (שם, פסקה 83 לפסק דיני; כן ראו אצל ולד בעמ' 48-49). על פני הדברים, חשש זה תקף גם בהקשר שלפנינו. אם ניקח כדוגמה את מדרגת הגיל 21-23, אזי דמי הביטוח עבור קבוצה זו תומחרו תוך שקלול העובדה שלחלק מהמבוטחים ימלאו 24 שנים במהלך תקופת הביטוח. ואולם, אם כל המבוטחים שימלאו להם 24 שנים יצאו באותה נקודת זמן ממדרגת הגיל וייכנסו במהלך תקופת הביטוח למדרגת הגיל הבאה (הזולה יותר), הדבר יוביל לריקון כלל המבוטחים במדרגת גיל 21-23 משכבת הנהגים המבוגרים ביותר, שמשקפים את הסיכון הביטוחי הנמוך ביותר (ונזכיר כי סיווג גיל המבוטח למדרגת גיל נעשה בהתאם ליום הולדתו האחרון במועד כריתת חוזה הביטוח). התנהלות שכזו היתה מעלה את ממוצע הסיכון של הקבוצה כולה, עלייה שצפויה בתורה להוביל להתייקרות של הפרמיה עבור מדרגת גיל זו (ראו לעניין זה גם תצהיר מאוזר, סעיף 44). בית המשפט המחוזי העיר כי יש בדברים כדי לעורר תהייה אם התובענה הייצוגית אמנם פועלת לטובת הקבוצה (פסקאות 38-39 לפסק דינו), ומבלי לקבוע מסמרות, דומה כי תהייה זו אכן במקומה. כך או כך, לנוכח מסקנתי כי אין מקום להטיל על המשיבה חובת גילוי בהקשר דנן, אין צורך להידרש לכך ודי בטעמים שפורטו לעיל כדי להביא לדחיית הערעור.

שתי הערות לפני סיום

28. דנו לעיל בסוגיה של חובת הגילוי היזום של חברת הביטוח כלפי רוכשי פוליסת ביטוח רכב, בכל הנוגע להסרת כיסוי ביטוחי בעקבות שינוי של גיל הנהג הרשאי לנהוג ברכב. כפי שפורט, המסקנה היא כי אין להטיל חובה שכזו על חברת הביטוח. ודוק: יש להבחין בין חובת הגילוי היזום של חברת הביטוח כלפי רוכש הפוליסה, לבין חובתה של חברת הביטוח להשיב לשאלותיו של המבוטח באופן מלא ומדויק. מובן כי מקום שבו רוכש הפוליסה הוא שמעלה מיוזמתו היתכנות לשינוי נסיבות עתידי שיתרחש במהלך תקופת הביטוח, או שואל לגבי אפשרות לשנות את היקף הכיסוי הביטוחי ואת גיל המינימום של הנהג הרשאי לנהוג ברכב – אזי חלה על חברת הביטוח חובה להשיב לו על כך באופן מלא ולהציע במידת האפשר חלופות ביטוחיות מתאימות. על כך דומה כי אין חולק (ראו תצהיר נחום בפסקה 20; וכן בסעיף 6 לתשובת המשיבה לערעור), כך

שהדברים אינם אפוא אלא בבחינת הבהרת המובן מאליו. כל זאת, מבלי לגרוע מהאפשרות שנתונה למבוטח לבקש מחברת הביטוח להסיר רובד ביטוחי ולצמצם את היקף כיסוי הביטוחי במהלך תקופת הביטוח, כנגד קבלת החזר יחסי – אפשרות שאף לגביה אין המשיבה חלוקה (ראו בפסקאות 17-18 לעיל).

29. כפי שצוין בפתח הדברים, המערער מיקד את הטענות בערעורו בפוליסת ביטוח רכב מסוג "כל נהג". עם זאת, בשולי הודעת הערעור, בשתי השורות האחרונות, המערער טען בלאקוניות כי "את הגילוי יש להחיל גם לגבי 'נהג נקוב'", וזאת תוך הפניה לסיכומיו בבית המשפט המחוזי. מובן כי לא זו הדרך להעלות טענה בכתב הערעור, וכבר הובהר בפסיקה לא אחת כי די בכך שטענה הובאה על דרך ההפניה כדי להביא לדחייתה (ראו, בין היתר, ע"א 7870/09 אבוטבול נ' מנהל מקרקעי ישראל, רשות הפיתוח, פסקה 14 והאסמכתאות שם (28.7.2014)). על כך אוסיף כי הידרשות של בית המשפט לטענה שמועלית באופן המתואר, עשויה להכשיר ניסיונות מצד בעלי דין לעקוף את מגבלת העמודים הקבועה בתקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט-2018. גם מן הטעם הזה אין ליתן יד להתנהלות דיונית מסוג זה (ראו תקנה 134(א)(3) לגבי מגבלת העמודים שחלה על הגשת ערעור).

לנוכח האמור, איני רואה להרחיב בנושא זה לגופו. די שאזכיר כי פוליסות מסוג "נהג נקוב" נתפרות למידותיו של המבוטח הספציפי, ומחומר הראיות עולה כי העובדה שהמבוטח הספציפי עתיד לעבור בין מדרגות גיל במהלך תקופת הביטוח, כבר משוקללת ומגולמת מלכתחילה בפרמיה שנקבעה במועד רכישת הפוליסה, כך שאין בשינוי הצפוי בגילו של המבוטח במהלך תקופת הביטוח כדי להשליך על הסיכון וכדי להקים לו זכות לקבל החזר (ראו תצהיר נחום, סעיפים 24-27). עוד אזכיר את טענת המשיבה כי בהינתן שבפוליסות מסוג "נהג נקוב" החיתום נעשה לגבי נהג מסוים, כלל אין אפשרות לבצע בהן עדכון של עדכון גיל, וכי אף החוקר הפרטי מטעם המערער הודה כי כשל בניסיונו לעדכן את גיל הנהג בפוליסות מסוג זה (פרוטוקול מיום 6.5.2020, עמ' 191-192). מכל מקום, בשורה התחתונה, בדחותו את התובענה לגופה, בית המשפט המחוזי קבע כי לצורך כך דין אחד לפוליסות מסוג "כל נהג" ופוליסות מסוג "נהג נקוב". דין קביעה זו להיוותר על כנה.

סוף דבר

30. בית המשפט המחוזי דחה לגופה את התובענה הייצוגית שהגיש המערער, וכפי שפורט בהרחבה לעיל – הכרעה זו בדין יסודה ואין מקום להתערב בה.

אשר על כן, הערעור נדחה.

המערער ישא בהוצאות המשיבה בסך 25,000 ₪.

ש ו פ ט

השופטת י' וילנר:

אני מסכימה.

ש ו פ ט ת

השופט ע' גרוסקופף:

אני מסכים לתוצאה אליה הגיע חברי, השופט י' עמית, ולעיקר הנמקותיו.

הטלת חובת גילוי על חברת ביטוח כלפי המבוטח נדרשת כאשר יש בה תועלת לשכלול שוק הביטוח והבטחת הוגנות העסקה, במובן זה שהיא מחייבת את חברת הביטוח למסור למבוטח באופן יעיל מידע שיאפשר לו לבצע בחירות ביטוחיות מושכלות המשרתות את צרכיו (והשוו למטרת חוזר ביטוח 2001/9 "גילוי נאות למבוטח בעת ההצטרפות לפוליסות לביטוח בריאות" (15.5.2001)). מכאן שאין להצדיק הטלת חובת גילוי על חברת ביטוח אך בשל כך שהיא מפחיתה את דמי הביטוח למבוטח, מבלי שיש בכך כדי להועיל לשכלול שוק הביטוח ולקידום הוגנות העסקה, וזאת כשם שאין מקום לפטור חברת ביטוח מחובת גילוי אך ורק מהטעם שהדבר תורם לגודל קבוצת הנזקקים לשירותי הביטוח (פול המבוטחים), וכתוצאה מכך מאפשר להפחית את דמי הביטוח לכלל המבוטחים. לפיכך, השאלה אם ראוי לחייב את המשיבה לגלות למבוטח מראש כי באפשרותו לבקש עדכון של תנאי הביטוח במהלך תקופת הביטוח, אינה נגזרת לא מהחיסכון האפשרי בדמי הביטוח שהדבר עשוי לאפשר לחלק מהמבוטחים, אף לא מהאפשרות שגילוי כאמור עשוי לייקר את דמי הביטוח לכלל המבוטחים – אלא מהשאלה האם הדבר נדרש לצורך שכלול שוק הביטוח והבטחת הוגנות העסקה.

ביסוד התובענות הייצוגיות, אשר הערעור שלפנינו הוא החוליה השנייה בהן, עומדת העובדה שהסדר יעיל והוגן ביסודו – תמחור פוליסות ביטוח בהתאם לגיל הנהג הצעיר (שהוא תקריב לרמת סיכון לאירוע הביטוח) – מיושם במדרגות (קבוצות גיל) הנבחנות לרוב על בסיס שנתי (במועד עריכת חוזה הביטוח), ולא באופן שוטף ורציף

מבחינת המועד והגיל (קביעת הפרמיה כפונקציה רציפה של הגיל המשתנה). פרקטיקה זו מקובלת על הרגולטור, ובהליך הקודם (ת"צ (מרכז) 26351-09-13 מיוחס נ' מנורה מבטחים ביטוח בע"מ (3.11.2016)) נקבע כי אין בה, כשלעצמה, כל פגם. מסתבר, עם זאת, כי כתוצאה מפרקטיקה זו, ייתכנו מצבים שבהם למבוטח מסוים עשוי להשתלם במהלך תקופת הביטוח (לרוב: שנה קלנדרית) להשתחרר מהפוליסה הקיימת, שתומחרה לפי המועד בו השתייך הנהג הצעיר לקבוצת גיל מסוימת, ולהמירה בפוליסת ביטוח חדשה ליתרת השנה, במועד בו הנהג הצעיר עובר לקבוצת הגיל הבאה (שעל פי רוב היא זולה יותר). ואולם, גם אם נקבל כי מהלך שכזה עשוי להיות רצוי למבוטח זה או אחר, במובן זה שיביא מבחינתו לחיסכון מסוים בדמי הביטוח, קשה לראות מדוע הטלת חובת גילוי בדבר קיומה של אפשרות זו נדרשת על מנת לשכלל את שוק ביטוחי הרכב או להבטיח כי העסקה תהיה הוגנת. ויובהר, חוזה ביטוח רכב נערך בדרך כלל לפרק זמן של שנה קלנדרית. בכך מושג האיזון הראוי בין עידוד התחרות בין חברות הביטוח מחד גיסא, לבין צמצום עלויות המשא ומתן מאידך גיסא. בענייננו, לא הוצג כל הסבר מדוע הפניית תשומת לב המבוטח לכך שבמקרים מסוימים עשוי להיות משתלם מבחינתו לנהל משא ומתן בתוך תקופת הביטוח נדרשת לצורך ייעול שוק הביטוח או משיקולי הוגנות, וזאת להבדיל מהוזלת דמי הביטוח עבור מבוטח זה או אחר. הדבר אף עשוי לגרור שיג ושיח מיותר בין חברת הביטוח לבין המבוטח (בניגוד לשאיפה להגביל את עלויות המשא ומתן לחידוש חוזה הביטוח אחת לשנה), בהינתן שהנתונים הדרושים לצורך בחינת כדאיות מהלך מסוג זה מצויים בחלקם בידי המבוטח ובחלקם בידי חברת הביטוח. משכך, אינני סבור כי מוטלת על חברת הביטוח חובה ליידע מבוטח מיוזמתה כי עדכון חוזה הביטוח הקיים במהלך תקופת הביטוח על פי נתוניו העדכניים, עשוי להיות כדאי מבחינתו. אבהיר כי בהגיעי למסקנה זו אינני נדרש כלל לשאלה כיצד הייתה חובת גילוי שכזו משליכה על דמי הביטוח שמשלמים כלל המבוטחים.

ש ו פ ט

לפיכך הוחלט כאמור בפסק דינו של השופט י' עמית.

ניתן היום, ל' באדר א' התשפ"ד (10.3.2024).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

ש ו פ ט